

9. Тульчинська Н. М. Своєрідність художнього вираження психологізму у творчості Григора Тютюнника: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. філол. наук: спец. 10.01.01 «Українська література» / Н. М. Тульчинська. – Дніпропетровськ, 2002. – 16 с.
10. Тютюнник Г. Твори. Книга 1: Оповідання. – К.: Молодь, 1984. – 328 с.
11. Тютюнник Г. Твори. Книга 2: Повісті. – К.: Молодь, 1985. – 327 с.
12. Шевченко А. Талант любові. Життєвий і творчий шлях Григора Тютюнника / А. Шевченко // Тютюнник Г. М. Твори. Книга 2: Повісті. – К., 1985. – С. 314–327.

УДК 821.161.2-144.09

К. О. Голубнича

Луганський національний університет імені Т. Шевченка

Полікультурність та полікультурний підхід у компаративних дослідженнях балади

Голубнича К. О. Полікультурність та полікультурний підхід у компаративних дослідженнях балади
Статтю присвячено використанню полікультурного підходу у компаративних дослідженнях жанру балади. В основі полікультурного методу лежить міжнародний полілог культур, що сприяє всебічному вивченню різноманіття культурних феноменів, в тому числі і літературних творів. Бінарний характер явищ в рамках полікультурного підходу надає можливість порівняння зовнішньої структури та внутрішнього змісту літературних творів на рівні міжлітературної інтермедіальної взаємодії, що є метою компаративного аналізу в літературознавстві. Балада являє собою синкретичне явище, тісно пов'язане як з іншими галузями мистецтва, так і з локалізованими різновидами в різних культурних регіонах, що робить полікультурний підхід найбільш плідним в компаративних дослідженнях. Компаративістика надає змогу виділити як загальні баладні архетипи, що належать до універсального фольклорного світобачення, так і особливості варіацій жанру, що відкриває перспективи майбутніх досліджень у цій сфері.
Ключові слова: балада, полікультурність, компаративістика, фольклор, синкретизм, бінарність, плюралізм, парадигма.

Голубничая Е. О. Поликультурность и поликультурный подход в компаративных исследованиях баллады. Статья посвящена использованию поликультурного подхода в компаративных исследованиях жанра баллады. В основе данного метода лежит международный полилог культур, способствующий всестороннему изучению разнообразия культурных феноменов, в том числе и литературных произведений. Бинарный характер явлений в рамках поликультурного подхода дает возможность сравнения внешней структуры и внутреннего содержания литературных произведений на уровне межлитературного интермедиального взаимодействия, которое является целью компаративных исследований в литературоведении. Баллада представляет собой синкретическое явление, имеющее тесную связь как с другими видами искусства, так и локализованными разновидностями жанра в различных культурных регионах, что делает поликультурный подход наиболее продуктивным в компаративных исследованиях данного жанра. Компаративистика помогает выделить общие балладные архетипы, относящиеся к универсальному фольклорному восприятию мира и одновременно особенности вариаций жанра, что открывает перспективы будущих исследований в данной сфере.
Ключевые слова: баллада, поликультурность, компаративистика, фольклор, синкретизм, бинарность, плюрализм, парадигма.

Golubnitcha K. O. Polyculture and Polycultural Approach in Comparative Investigations of the Ballad
The article considers usage of the polycultural approach in comparative ballad investigations. The basis of this approach is the international polylogue of cultures, that is conducive to comprehensive analysis of cultural diversity including literary works. Binominal character of polycultural phenomena allows to compare external structure and internal content of literary works that is considered to be the aim of comparative literary studies. Ballad is a syncretic phenomena which is strongly connected both to the other cultural fields and localized versions of the genre in different cultural areas. This makes the polycultural approach one of the most productive methods in comparative investigations. Comparative literary study helps to distinguish universal ballad archetypes that belong to common folk outlook and at the same time it points out the peculiar features of genre variations, that makes perspective of future investigations in this sphere.
Key words: ballad, polyculture, comparativistics, folklore, syncretism, binominal, pluralism, paradigm.

Полікультурний підхід до вивчення літератури є найбільш перспективним в рамках процесу світової культурної інтеграції та складає фундамент багатьох досліджень в сучасному літературознавстві. Вивчення вітчизняної літератури неможливе без екскурсу у світовий літературний процес, що передбачає певне порівняння та зіставлення основних поетичних компонентів, жанрів, особливостей творів з метою розмежування історико-соціальних складових будь-

якої літературної традиції. Метою дослідження є виділення поняття «полікультурність» як базового елементу компаративних літературознавчих досліджень та висвітлення особливостей полікультурного підходу до поетичного аналізу балади, що є актуальним питанням сучасного літературознавства.

Базою полікультурності як світового феномену є процес полілогу культур та становлення гуманістичної парадигми в якості доміанти культурного процесу. Полікультурність сприяє посиленню інтегративних процесів в науці, таким

чином даючи змогу вивчати не моноблок культурної інформації, а розмаїття соціокультурних явищ. Близьким до поняття «полікультурність» є термін «мультикультурність», але для наукових досліджень в літературознавчій сфері мультикультурність є нетиповим терміном, бо вона не має метою вивчення багаторівневого процесу культурної інтеграції, а більшою мірою захищає розмаїття культурних норм та цінностей.

Як зазначає М. Тлостанова, «до сфери інтересів полікультуралізму в найрізноманітніших його проявах попадають проблеми єдності та різноманітності, взаємовідносин понять «я» та «інше», суб'єктно-об'єктна проблематика, питання релевантності пізнання, істини, полеміка між релятивізмом та універсалізмом, проблеми репрезентації та ідентифікації» [4:6]. Як бачимо, більшість напрямків вивчення у полікультуралізмі є дуже близькими до галузевих інтересів літературознавства.

Мультиплетність та бінарний характер охоплює всі сфери людського життя, не оминаючи літературознавчі галузі, особливо вищезазначені характеристики підходять до культурних архетипів, що є плюралістичними за своєю природою. Бінарні опозиції – головний інструмент полікультурного підходу до вивчення літератури – вживалися ще первісними людьми у спробах пізнати та впорядкувати навколишній світ. Велике значення в контексті полікультурного підходу до аналізу літературних явищ мають такі терміни, як полілінійність та модель. Поняття полілінійності розвитку будь-якого явища було закладено до загальної філософії Й. Г. Гердером та припускає послідовність та спадкоємність в еволюції певного явища, а поняття модель – базова структура для характеристики розвитку явища. Полілінійна структура властива багатьом методологіям літературознавчих наук, а модель – один із головних концептів сфери пізнання теорії літератури.

Шлях кожного письменника до літератури є своєрідним, але згідно законам культурфілософії існує ряд обставин соціально-естетичних властивостей, при яких виникають належні умови для появи яскравих творчих особистостей на літературній арені. Особлива роль у цьому належить попередньому художньому досвіду, що визначається та фіксується яскравим творчим результатом. Від певної спадкоємності традицій та переробки їх творчою індивідуальністю значною мірою залежить якісний рівень літературного процесу та ступінь вирішення митцями слова актуальних ідейно-естетичних задач, що складає постійно рухоме діалектичне та метафізичне поле художнього пошуку, завдяки якому літературний процес знаходиться в постійному розвитку.

Літературний процес – явище дуалістичне: з одного боку, творча особистість детермінує розвиток літературних традицій, з іншого – поява окремої творчої особистості чи жанру (якщо ми

говоримо про фольклорну літературу, що не має визначеного авторства) обумовлена певними літературними традиціями. А їх розвиток є неможливим без полікультурного діалогу між літературами різних країн, бо цивілізовані суспільства рідко існують в ізоляції. Особливо важливим це є по відношенню до баладного жанру, що є одним із найдавніших жанрів літератури і, згідно думок визначних дослідників балади, таких, як Ф. Гум'єр, Л. Паунд, Ф. Джерольд, М. Костомаров, зародився ще у синкретичній первісній творчості, та, як наслідок, має в своїй основі велику кількість архетипів та міфологемних образів.

Важлива роль, під час дослідження окремого локалізованого виду балади в контексті загальної культури належить актуалізації таких питань, як визначення місцевого значення терміну «балада» та ареалу його поширення, жанрова специфіка, місце в системі міжнародної сюжетики та поетики, національні особливості та інтертекстуальні запозичення.

Деякі вчені при визначенні жанру балади та відокремленні її певних поетичних особливостей роблять наголос на тому, що баладі на майже усіх ступенях її розвитку також властивий дуалістичний характер. Наприклад, у працях Л. Паунд балада постає як двояке явище: з одного боку, її можна охарактеризувати як результат безпосереднього запозичення та симбіозу різних фольклорних жанрів з різних літератур, з іншого – як оригінальну творчість окремих національних груп. Тому балада вже по своїй природі є полікультурним феноменом та одним із найбільш продуктивних ресурсів для порівняльного аналізу. Вчені С. Дж. Шарп, Р. Вільямс робили наголос на тому, що в області стилістики балади переважають формальні елементи. Це явище пов'язане із процесом відбудови твору у пам'яті виконавця, що відбувся у періоди розквіту народних балад. На прикладі порівняння англо-шотландських та українських народних балад яскраво виділяються спільні для обох культур тенденції: містичне забарвлення (віра у надприродні персоніфіковані сили, що існують паралельно зі світом людей), схожі герої та образи (образи войовничих бійців за незалежність краю, їхніх жінок – матері, дружини, сестри), символічні рослини, схожі структура твору та ритмічна організація. Тому вивчення балади через призму полікультурності в рамках компаративних досліджень дає найбільш плідні результати задля загального вивчення жанру та виділення особливостей його поетики, що до сьогодні залишається відкритим питанням сучасного літературознавства. Таким чином, у мисленні баладних співців малися певні усталені штампи та формули, тому фольклорні балади створювалися не хаотичним повторюванням вже відомого матеріалу, а керувалися механізмами побудови та певною композиційною канвою. Така думка дозволяє припускати, що елементи поетики балади,

визначення яких є доволі проблематичним питанням для літературознавства, можна виділити, порівнявши кілька національних літератур, в яких розвивався жанр. З цього можна зробити висновок, що, виходячи з загальних тенденцій розвитку жанру балади та історично обумовлених особливостей поезики даного жанру, балада є досить перспективним об'єктом компаративістики.

Полікультурні характеристики – невід'ємна риса об'єктів компаративістських досліджень. Головною причиною так вважати є той факт, що полікультурність базується на плюрастичній парадигмі – загальному визнанні відмінності, множини та різноплановості культурного й соціального буття. Тому компаративістика в сучасному літературознавстві є популярним дослідницьким об'єктом: з одного боку, дана течія є теоретично обґрунтованою та часто використовується в якості основного підходу при літературному аналізі, з іншого – порівняльне літературознавство є досить суперечливою наукою, що зберігає в собі багато нерозкритих таємниць та невіршених питань.

Балада належить до так званого фольклорного підґрунтя, що є часткою масової культури. «Традиційна балада належить та завжди належала до того, що ми позначаємо досить дивною назвою «маленька традиція» – популярної культури, що стоїть в опозиції до тогочасної «великої традиції» – елітарної культури, з умовою, що популярна культура була доступною і для елітарного кола, і для простолюдинів, у той час як до високої культури мала доступ лише аристократія» [6]. Через свою доступність та розповсюдженість балада була відкрита до міжкультурних інтертекстуальних запозичень, що є наслідком світового культурного полілогу на відміну від більше елітарної культури, яка, за часів розвитку та становлення жанру, була доступна лише вузькому колу людей, і, як наслідок, не зазнала того широкого міжкультурного збагачення, яке здобували твори фольклору.

Як зазначає В. Стрельцов, «Вивчення світового літературного процесу неможливе без співставлення, порівнянь, виявлення контактних та типологічних зв'язків, вивчення літературних впливів, аналізу процесів рецепції, звернення до перекладної літератури та детальної обробки світобачення багатьох народів» [3:15]. Також, здійснюючи дискурс в історію розвитку компаративістики, вчений згадує про т.зв. «арійську гіпотезу», запроповану Я. Гріммом та міфологічною школою, згідно якій всі схожі елементи у фольклорі та найдавнішій літературі європейських народів пояснюються первісною спільністю мови, культури та міфології гіпотетичного праїндоевропейського народу. Ця думка корелюється з положеннями теорії архетипів К. Юнга, яка також стверджує єдність поетичних фігур світових культур та їхнє збереження у колективному несвідомому усього людства, з чого

можна зробити висновок, що всі літературні ідеї та сюжети є лише варіаціями певних універсалій. Але ці гіпотези поступилися історичним поглядам, що робили наголос на розкритті взаємовпливів, що склалися на ґрунті соціально-історичних відносин. «Розвиток літератури взагалі зумовлений запозиченнями мотивів однієї національної літератури з інших на основі історично виникнутих контактів між ними, і встановлення даних взаємин та запозичень є основним завданням літературознавства» [3:17], – зауважує В. Стрельцов. У праці «Слов'янська міфологія» М. Костомаров доводить, що фольклор представляє собою багатогранний інструмент універсалізації людської життєдіяльності та узагальнення накопиченого колективного досвіду. Через це в творчості кожного народу світу сформувався свій набір архетипів, що у більшості своїй є досить універсальним, хоча в кожному регіоні має відмінності через соціально-історичні події в суспільстві.

Компаративістика має своєю метою аналіз літературних явищ засобами, що виходять за рамки окремо взятого національного письменства. Через порівняння, зіставлення, дана наука глибоко пізнає не лише спільні та самобутні риси кожної з літератур, якими займається, а й виводить загальні закономірності світового літературного процесу, таким чином здійснюючи проєкцію на мистецькі, ідеологічні, культурні, історичні контексти як минулого, так і сучасного. Як зазначає О. Бровко, компаративістика, або порівняльне літературознавство – «галузь філології, яка займається зіставленням еволюційних тенденцій національних літератур, вивченням безпосередніх та опосередкованих взаємин між ними, їхніх подібностей і відмінностей» [2:25]. Як бачимо, виходячи з даного визначення, компаративістика займається не лише порівнянням літературних творів, течій, жанрів, тощо, але і торкається питань, стосовних еволюції певних тенденцій, тобто допомагає через порівняльний аналіз виділити загальні напрямки розвитку літературних явищ. Схожу думку бачимо у працях О. Амінової: «Пошук універсалій, що конституують єдність різних національних літератур та виявлення їхньої унікальності та самобутності – два протилежні процеси, що вміщуються в кордони компаративістської методології» [1:57].

Літературну компаративістику не можна відділити від культурознавства, адже до об'єктів її вивчення можна віднести не лише літературу, а й культурний процес в цілому: «Компаративістика виконує ту ж роль, що і міжнародні відносини, але працює вона з мовами та художніми традиціями, і, як результат, призводить до розуміння світових культур зсередини» [5].

Отже, як висновок, можемо зазначити, що порівняльне літературознавство за своєю суттю має форму та зміст, які є допоміжним засобом міжкультурного та міжпредметного вивчення

літератури та є зумовленими історичним розвитком. Однобічне вивчення літературних явищ нехтує їхнім полікультурним аспектом, компаративістика ж базується на цьому аспекті. Синкретичний характер балади припускає полікультурний підхід до його дослідження, що надає змогу відкрити контактено-генетичні зв'язки з

іншими жанрами та виділити особливості поетичної еволюції балади в порівнянні як з суміжними фольклорними явищами, так і з більш ранніми зразками жанру. Тому полікультурний підхід в рамках компаративних досліджень балади є перспективним та відкриває нові горизонти теоретичних обґрунтувань жанру.

Література

1. Аминова О. Н. Не ива – тростник! // Человек в культуре России: Материалы VII Всероссийской научно-практической конференции, посвященной Дню славянской письменности и культуры. – Ульяновск: ИПКПРО, 1999. – С. 55–65.
2. Бровко О. О. Основы компаративистики: навч.-метод. посіб. / Олена Олександрівна Бровко ; Держ. закл. „Луган. нац. ун-т імені Тараса Шевченка”. – Луганськ : Вид-во ДЗ „ЛНУ імені Тараса Шевченка”, 2012. – 214 с.
3. Стрельцов В. И. В.Г. Белинский о типологических связях русской и европейских литератур в контексте исторической компаративистики : автореф. дис. канд. филол. наук : спец. 10.01.01 «Филологические науки» / В. И. Стрельцов. – Москва, 2007. – 28 с.
4. Тлостанова М. В. Проблема мультикультурализма в литературе США конца XX века : автореф. канд. филол. наук, спец. 10.01.05 «Литература стран Европы, Америки, Австралии» / М. В. Тлостанова. – Москва, 2000. – 19 с.
5. About Comparative Literature [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн. : <https://www.brown.edu/academics/comparative-literature/about>.
6. Traditional Ballad [Електронний ресурс] – Режим доступу до журн. : <http://mason.gmu.edu/~stichy/BalladsHome.html>.

УДК:821.161.1-17

І. Р. Жиленко

Сумський державний університет

«Божою милістю талант» Аркадія Аверченка

Жиленко І. Р. «Божою милістю талант» Аркадія Аверченка. На матеріалі збірки Аркадія Аверченка «Дюжина ножів у спину революції» досліджуються художньо-стилістичні засоби твору. Відзначено силу «разючого таланту» письменника, який використовував живу мову з колоритною лексикою, яскравою символікою. Завдяки художнім засобам, які роблять збірку емоційною й різнобарвною, – антитеза, епітети, метафори, повтори, звуконаслідувальні слова, діалоги, риторичні запитання, окличні речення тощо, – сатирик влучно показав, як швидко руйнується усе післяреволюційне життя в Росії.
Ключові слова: антитеза, риторичне запитання, повтор, порівняння, символ.

Жиленко И. Р. «Божьей милостью талант» Аркадия Аверченко. На материале сборника Аркадия Аверченко «Дюжина ножей в спину революции» исследуются художественно-стилистические средства произведения. Отмечено силу «поразительного таланта» писателя, который использовал живой язык с колоритной лексикой, яркой символикой. Благодаря художественным средствам, которые делают сборник эмоциональным и разнообразным, – антитеза, эпитеты, метафоры, повторы, звукоподражательные слова, диалоги, риторические вопросы, восклицательные предложения и др., – сатирик ярко показал, как быстро разрушается вся послереволюционная жизнь в России.
Ключевые слова: антитеза, риторический вопрос, повтор, сравнение, символ.

Zhylenko I. R. God-given talent of Arkady Averchenko. The present article, based on the collection of stories «A Dozen Knives in the Back of Revolution» by Arkady Averchenko, deals with artistic and stylistic means used by the author. There has been distinguished an «amazing talent» of the writer, who used vivid language rich in expressive and lucid vocabulary, bright and eloquent symbols. A wide use of artistic means used by Averchenko renders his collection of stories very emotional and varied. The satirist uses many antitheses, epithets, metaphors, repetitions, onomatopoeiae, dialogues, rhetorical questions, exclamatory sentences, etc. to depict how fast the whole post-revolutionary life was being destroyed in Russia.
Key words: antithesis, rhetorical question, repetition, simile, symbol.

Сучасники Аркадія Аверченка високо цінували його як майстра слова, відзначаючи «свіжий сміх сьгоднішнього дня» (П. Потьомкін), «Божою милістю талант» (С. Горний).

Актуальність роботи. Незважаючи на те, що про Аверченка – художника слова – існує багато наукових робіт, все ж це питання потребує

подальшого й більш ґрунтовного вивчення. Ленін також оцінив Аверченка, назвавши оповідання збірки «Дюжина ножів у спину революції» «чудовими речами», у яких присутній «справжній пафос», а «деякі оповідання заслуговують передруку» [5:76]. Однак не ленінська оцінка, а саме життя спонукає нас ретельніше дослідити художні засоби сатирика, адже, на думку філологів, «запорукою успіху й шаленої популярності